

egna hågkomster. Bland bearbetningarna citeras återkommande Anders Åmans bok om riksantikvarien Sigurd Curman, hyllningsskriften *Ad Patriam Illustrandam* (1947), samt Tage Erlanders dagböcker. Måhända förmåtet noterar jag att min egen avhandling om "epoken Curman" inte finns med i litteraturlistan, inte heller min bok om kulturminnesvårdens värdegrunder, trots att en stor del av den behandlar skedet från 1960 till sekelskifte utifrån samma tematik om utvecklingen inom svensk minnesvård. Sannolikt är det så att Biörnstad har önskat skriva en personligt präglad redogörelse, utan att låta sig påverkas av andra forskares agendor.

Styrkan med Biörnstads bok är sammanfattningsvis att den behandlar en tidigare svagt belyst period om offentlig minnesvård i Sverige. Här skildras förtjänstfullt RAÄ:s två avdelningar och deras stora skillnader i arbetssätt. Likaså beskrivs utmärkt RAÄ:s och Vitterhetsakademins olika roller, och här skymtar även den ibland världsfrånvända anda som präglade arbetsvardagen på kontoren. Ansvariga politiker på departementet fick därmed ingen hjälp att ta ställning till kulturminnesvårdens roll i det moderna samhället. Drivande personer i organisationen skildras, men jag hade önskat få veta mer om deras personliga bevekelsegrunder och förhållningssätt. Det var trots allt dessa individer, exempelvis K. A. Gustawsson, Sverker Jansson, Harald Hvarfner, som i mångt satte agendan för verksamheten.

Kulturminnesvård i efterkrigstid kommer att bli en standardbok för fortsatt forskning om svensk kulturminnesvård under 1900-talet.

Umeå universitet

RICHARD PETTERSSON

Thomas Jonter, *The Key to Nuclear Restraint: The Swedish Plans to Acquire Nuclear Weapons During the Cold War* (London: Palgrave Macmillan 2016). 293 s.

Är det [...] inte i atomenergins tidevarv ett föråldrat tänkesätt att söka bygga upp den internationella säkerheten på [...] allianser eller block? Bryter en gång kriget ut, hjälpa ändå ingen militär återförsäkran mot katastrofal förgörelse på bägge sidor. [...] "One world or none" – En värld eller ingen värld, lyder titeln på en amerikansk skrift om atomenergin. Den rubriken borde stå ristad som ett maningsord över ingången till det nya atomtidevarvet.

Detta konstaterade utrikesminister Östen Undén i ett tal i Lund den 15 april 1946, endast en dryg månad efter Winston Churchills berömda tal om

”järnridån”. För svensk del hade ”det nya atomtidevarvet” tagit sin början redan några dagar före sprängningarna av atombomberna över Hiroshima och Nagasaki i augusti 1945, när den amerikanske ambassadören av den svenska regeringen begärde amerikansk och brittisk option och kontroll av de svenska urantillgångarna, då betraktade som en av de största i världen. Begäran avstyrdes, med vissa garantier till den amerikanska regeringen. Omedelbart därefter igångsattes ”det svenska kärnenergiprogrammet”, då forskning påbörjades om civil energianvändning, liksom forskning på ÖB:s initiativ med militär inriktning för att ta fram en egentillverkad atombomb.

Thomas Jonter, professor i internationella relationer vid Stockholms universitet, har i sin nya bok, med Sverige som exempel, visat hur en nation med möjligheter att skaffa kärnvapen frivilligt avstod från att göra detta. Jonter har på ett mycket förtjänstfullt sätt, framför allt för en internationell publik, i en ingående analys berättat hur detta gick till. Han har sammanfattat den relativt omfattande svenska forskningen på området: sin egen (publicerad i flera rapporter och artiklar sedan slutet av 1990-talet och ny, baserad på unikt källmaterial i bland annat National Archives, och i FOI:s och Studsviks AB:s arkiv), och en rad andra forskares olika arbeten. Han har visat på hur komplex den process som ledde fram till detta beslut var, hur många olika faktorer det är som måste vägas samman för att man ska förstå det slutliga resultatet.

En förutsättning för att förstå varför Sverige över huvud taget diskuterade anskaffning av kärnvapen är kunskap om den svenska utrikes- och neutralitetspolitiken; det gällde främst erfarenheterna från andra världskriget, det gällde de alltmer skärpta motsättningarna under efterkrigstiden och kalla krigets framväxt med försvarsallianserna, det gällde innebörden av neutralitetspolitiken i terrorbalansens tid. Med andra ord: hur man i regeringen och i försvarsledningen bedömde krigsriskerna och möjligheterna att hålla Sverige utanför ett stormaktskrig. För att avskräcka en stormakt med atomvapen från att anfalla Sverige var det nödvändigt att utrusta det svenska försvaret med taktiska atombomber: ”Våra pojkar ska ha rätt till samma vapen som fiendens soldater.” Det var lite förenklat försvarsledningens linje fram till början av 1960-talet med stöd av ett antal ledande politiker, och det var utifrån detta som Försvarets forskningsanstalt, FOA, bedrev sin forskning. Här hade Jonter kunnat vara utförligare och även redovisat den forskning om Försvarshögskolans krigsspel som gjorts och relaterat dessa med den nu kända krigsplanläggningen från båda blockens sidor. Med facit i hand: var de bedömningar man gjorde de rätta?

År 1956 fastställdes den så kallade ”Svenska linjen”, vilket innebar att det vapenplutonium som krävdes till atombomberna skulle vara inhemskt producerat av det civila kärnenergiprogrammet: brytning av uran, upparbet-

ning, tungvattenreaktorer, och verkstäder för tillverkning och montering, vapenbärare och så vidare. När USA omkring 1960 valde att förespråka lättvattenreaktorer för den civila kärnenergin och dumpa priset på upparbetat uran innebar det dödsstöten för den svenska linjen. Jan Prawitz skrev i *Svensk kärnvapenpolitik under 50 år*: "Ett antal ekonomiskt motiverade åtgärder hade gjort merparten av den civila kärnkraften oförenlig med militär samproduktion, och sammantagna utgjorde de ett 'tyst nej' till en svensk kärnvapenstyrka." Prawitz pekade också på vilken avgörande roll USA:s och NATO:s förändrade kärnvapendoktrin i början av 1960-talet hade, från massiv vedergällning till ett flexibelt försvar, där de konventionella vapnen fick en alltmer framträdande roll. Dessa båda orsaksfaktorer bekräftas av Jonter's studie. Den vanliga föreställningen att det var opinionsbildningen mot svensk atombomb, ledd av det socialdemokratiska kvinnoförbundet, som satte stopp för svensk atombomb ägnar Jonter kapitel 5 åt. Han tillmäter den politiska debatten en inte obetydlig roll för beslutet.

I kapitel 6 visar Jonter hur en förändrad inriktning omkring 1960 med ett aktivt svenskt deltagande i den internationella nedrustningsdebatten tog över det säkerhetspolitiska tänkandet och agerandet. Undénplanen lades fram inför FN hösten 1961, Sverige under Alva Myrdals ledning tog ett flertal initiativ i förhandlingarna i Genève som påbörjades våren 1962. Och Sverige spelade en aktiv roll inför det partiella provstoppsavtal som ingicks sommaren 1963. Fem år senare undertecknades icke-spridningsavtalet, som blev den definitiva slutpunkten för tankarna på en svensk kärnvapenstyrka.

Nynäshamn

STELLAN ANDERSSON

Helena Tolvhed, *På damsidan: Feminitet, motstånd och makt i svensk idrott 1920–1990* (Göteborg & Stockholm: Makadam förlag 2015). 296 s.

Sällan gör sig genus, maktordningar och samhälleliga normer tydligare än i idrottens värld. Tämligen icke-ifrågasatt ligger kön som grund för uppdelning av verksamheter, resursfördelning, status och medialt utrymme som speglar en upprepande genushierarkisk ordning. Idrottshistoria gör sig således särskilt bra som studieobjekt för genusforskare. Trots detta har idrottshistoria och kvinnoforskning i förvånansvärt liten utsträckning kopplats samman. Helena Tolvheds senaste bok *På damsidan: Feminitet, motstånd och makt i svensk idrott 1920–1990* är ett välkommet bidrag. I denna empiriskt välgrundade och teoretiskt genomarbetade bok om kvinnor i svensk idrott mellan 1920 och 1990 får vi en bredare och djupare förståelse för hur genus